

مقاله پژوهشی: تحلیل گفتمان ولایت فقیه در اداره امور کشاورزی

20.1001.1.20084897.1400.19.86.12.9

سید موسی خادمی^۱، محسن مرادیان^۲، علی علیزاده علی آبادی^۳، مجتبی پالوج^۴، محمدحسین نیک خواه^۵

پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۰۸/۱۲

دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۷/۱۲

چکیده

نقش حساس و اساسی کشاورزی در امنیت غذایی و ملی باعث شده است تا دست‌اندرکاران سیاست‌گذاری کلان راهبردی کشور نسبت به بخش کشاورزی توجهات ویژه‌ای را اعمال نمایند. هدف اصلی این مقاله تبیین گفتمان ولایت فقیه در اداره امور کشاورزی است. در این مقاله با تکنیک تحلیل محتوا و گفتمان؛ بیانات و آثار حضرت امام (رحمت‌الله علیه) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) نشان داده شده است که مفهوم قانونی در گفتمان ولایت فقیه در حوزه اداره امور کشاورزی، «اداره امور کشاورزی بر اساس باور خود توانمندی» است. گفتمان ولایت فقیه واجد ضدیت‌ها، چالش‌ها و گفتمان‌های رقیب هم هست. برای تحلیل محتوا از نرم‌افزارهای متن کاو اطلس تی و مکس کیو دی ای و نرم‌افزارهای تجمیع‌کننده آثار امام (رحمت‌الله علیه)، امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) استفاده و تحلیل گفتمان هم به روش لاکلا- موفه تدوین و ارائه گردیده است. مقایسه آثار ولایت فقیه در موضوع اداره امور کشاورزی در طول پس از انقلاب تاکنون نشان می‌دهد که به اقتضای ظرفیت زمانه؛ نگاه هردو بزرگوار به جایگاه بخش کشاورزی چه از منظر امنیتی و مدیریتی یکسان مورد توجه بوده است. در دوره ولایت حضرت امام (رحمت‌الله علیه) و تقبیح تند ایشان از اصلاحات ارضی، نگاهشان، نگاهی ایجابی به بخش کشاورزی است؛ همچنان که حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) نیز به اقتضای دوران بعد از جنگ تحمیلی، برای تأمین امنیت غذایی کشور، اهتمام به خودکفایی در تولیدات کشاورزی را با نگاه ایجابی برای استقلال کشور، اکیداً توصیه کرده‌اند.

واژگان کلیدی: گفتمان ولایت فقیه، کشاورزی، اداره امور کشاورزی، امنیت غذایی، خودکفایی

۱- استادیار مدیریت راهبردی دانشگاه پیام نور

۲- استادیار امنیت ملی دانشگاه عالی دفاع ملی

۳- دانشیار گیاه‌پزشکی مؤسسه تحقیقات گیاه‌پزشکی

۴- استادیار مدیریت مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی

۵- دکتری مدیریت راهبردی پدافند غیرعامل دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول) farhad.nikkhah@yahoo.com

مقدمه

در دنیای پیچیده امروزی با افزایش سطح امکانات و فن‌آوری و امید به زندگی و با افزایش روزافزون جمعیت جهان و ارتقای سطوح تقاضاهای فردی و اجتماعی ساکنین روی زمین، می‌طلبد که مدیران راهبردی در سطوح کلان ملی، منطقه‌ای و جهانی، نگاه‌هایی ژرف و راهبردی را در این زمینه، سرلوحه برنامه‌ها و سیاست‌گذاری‌های خود قرار دهند. نقش حساس و اساسی کشاورزی در امنیت غذایی و ملی و تولید درآمد ناخالص کشور و نقش حیاتی این درآمد در بیان بودجه‌ای و همچنین نقش و جایگاه کشورها در بحث صادرات و واردات و تأثیر این فرآیند در ارزآوری باعث شده است تا دست‌اندرکاران سیاست‌گذاری کشورها نسبت به بخش کشاورزی توجه ویژه‌ای را اعمال نمایند. بخش کشاورزی همواره به‌عنوان اساسی‌ترین موضوعات مطرح و غالب در تمامی کشورهای دنیا مورد توجه ویژه رهبران و دولتمردان بوده است. چراکه این حوزه نقش به‌سزایی در رابطه با امنیت ملی و استقلال کشورهای دنیا ایفا می‌نماید. به بیان واضح‌تر حوزه کشاورزی به‌عنوان مهم‌ترین عامل زیر بنایی در بخش امنیت غذایی و ملی مطرح می‌گردد. (علیزاده، ۱۳۸۲: ۱)

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، استکبار جهانی تلاش کرد تا وارد نمودن فشارهای اقتصادی و ایجاد تحریم‌ها خصوصاً در حوزه تأمین محصولات استراتژیک کشاورزی که با بحث امنیت غذایی کشور رابطه مستقیم داشت، فشارهای مضاعفی را به کشور وارد نمایند تا از این طریق ضمن تضعیف نمودن توان کشور در تأمین مایحتاج مردم تا ضمن ایجاد نارضایتی در مردم، تلاش کرده است از تسلط و پیروزی گفتمان خودباوری امام (رحمت‌الله علیه) جلوگیری نماید. در واقع، موفقیت اقتصادی در زمینه کشاورزی و صنعتی کشورهای وابسته به غرب را می‌توان یکی از شاخص‌های گفتمان خودباوری امام خمینی (رحمت‌الله علیه) دانست. با این وجود، پیروزی‌های بزرگ در جنگ تحمیلی و دستیابی به مرزهای دانش و فناوری که پس از رحلت حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه) با تأکید و تکرار عبارت محوری گفتمان ایشان (ما می‌توانیم) به وقوع پیوست، باعث شد گفتمان خودباوری تا حدودی در تثبیت معانی موردنظرش، نهادینه گردد. سال‌های دوران ولایت حضرت آیت‌الله‌عظمی (مدظله‌العالی) در شرایطی آغاز شد که در این دوره، کشور پس از حداقل ۸ سال محاصره اقتصادی و محدودیت در خرید و مصرف کالاها و خدمات، با رفاهی نسبی روبرو شد و درآمد نفتی مناسبی برای واردات کالا خصوصاً محصولات کشاورزی که مایحتاج غذایی مردم

است در اختیار دولت وقت قرار گرفته بود. در این زمان، استکبار جهانی پس از ده سال حمله و درگیری سخت و نظامی برای براندازی نظام جمهوری اسلامی، عملاً وارد فاز براندازی از طریق جنگ نرم شد و تلاش همه‌جانبه برای تغییر ذائقه و هویت فرهنگی و سبک و الگوی زندگی مردم ایران با روش‌هایی که از سوی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) به تهاجم فرهنگی و جنگ نرم با رویکرد تغییر سبک زندگی نام گرفت، آغاز گردید. علاوه بر این، در سال ۱۳۸۸ استکبار جهانی با کمک عوامل و ایادی داخلی، حرکت نرمی را در راستای براندازی نظام جمهوری اسلامی طراحی و اجرا کرد که با درایت فوق‌العاده‌ای مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و ملت حاضر در صحنه ایران نیز و با قدرت، از ولایت فقیه و نظام اسلامی دفاع شد که نهایتاً این واقعه به مجد و عظمت جایگاه نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران و ولایت فقیه ختم گردید.

از طرفی در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ کشور، جمهوری اسلامی ایران "امن، مستقل و مقتدر با سامانه دفاعی مبتنی بر بازدارندگی همه‌جانبه و پیوستگی مردم و حکومت" تعریف شده است. دستیابی به اقتدار و سامانه دفاعی مبتنی بر بازدارندگی یکی از اهداف چشم‌انداز است که پیاده‌سازی سیاست کلی بخش کشاورزی، تحقق آن را از طریق امنیت غذایی و نهایتاً امنیت ملی تسریع می‌بخشد. در تبیین و تشریح وضعیت تحقق سیاست کلی بخش کشاورزی در کشور شواهد و قرائن اولیه حکایت از آن دارد که وزارت جهاد کشاورزی در حال حاضر به دلیل عدم بهره‌مندی و عدم توجه صحیح به فرامین و سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در حوزه کشاورزی نتوانسته است اداره امور کشاورزی را به نحو شایسته انجام دهد و مطالبات رهبری (مدظله‌العالی) را بر اساس سیاست کلی بخش کشاورزی تأمین نماید. بررسی‌ها در سال‌های اولیه انقلاب اسلامی نشان می‌دهد از نظر زمانی، در این دوره پس از پیروزی انقلاب اسلامی، آن دسته از فعالان اقتصادی-کشاورزی در رژیم پهلوی که وابسته به دربار پهلوی بوده‌اند، املاک کشاورزی، شکارگاه‌ها و خطوط تولید و مزارع خود را حتی‌المقدور فروخته و یا رها کرده و به خارج از کشور گریخته‌اند. این مسئله باعث شد تا دولت‌های اولیه پس از انقلاب اسلامی سرپرستی واحدهای تولیدی رها شده را به عهده گرفته و برای آن‌ها از طرف دولت مدیرانی بگمارند و یا آن‌ها را به تملک دولت درآورند این فرایند با تصویب مصوباتی در شورای انقلاب تحت عنوان "قانون حفاظت توسط صنایع" (مصوب ۱۳۵۸) محقق شد. اشغال سفارت آمریکا در تهران در آبان ۱۳۵۸ و به دنبال آن، اعلام محاصره اقتصادی دولت آمریکا که تاکنون نیز ادامه داشته است،

مشکلات زیادی در تأمین مواد اولیه کارخانه‌ها و صنایع وابسته به بخش کشاورزی و ماشین‌آلات کشاورزی و تجهیزات خریداری شده از آمریکا در دوره پهلوی ایجاد کرده بود. علاوه بر همه این‌ها، ناپایداری مرزهای غربی کشور و تجاوز ارتش بعثی عراق با حمایت آمریکا و هم‌پیمانانش به خاک عزیز ایران و بمباران تأسیسات اقتصادی و مزارع کشاورزی و باغات مهم کشور در اقصی نقاط کشور، امنیت اقتصادی کشاورزی را در این دوره به شدت مخدوش و جذابیت سرمایه‌گذاری تولیدی در زیرساخت‌های بخش کشاورزی کشور را کاهش داده بود. اقتصادی وابسته به درآمدهای نفتی و واردات کالاهای مصرفی با بخش کشاورزی ویران شده بر اثر اصلاحات ارضی (۱۳۴۰) و اختلاف طبقاتی فاحش و نیروی انسانی با درجه مهارت و آموزش پایین و خلاصه کشوری با سرمایه انسانی نازل از رژیم پهلوی به نظام جمهوری اسلامی به ارث رسیده بود. در چنین زمینه‌های اقتصادی و سیاسی، امام (رحمت‌الله علیه) با آن شخصیت کاریزماتیک خود، فرهنگ، رفتارها، باورها و رویه‌های زندگی اقتصادی اجتماعی ایرانیان را به همراه نهادها و قواعد اقتصادی کشاورزی کشور را متحول کردند. از طرفی فارغ از ابلاغ سیاست کلی بخش کشاورزی از طرف امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، حضرت امام (رحمت‌الله علیه) به انحای گوناگون اهمیت پرداختن به بخش کشاورزی را نیز گوشزد نموده‌اند؛ از جمله این که در موردی می‌فرمایند: "ایران کشوری است که باید کشاورزی‌اش اساس همه کارها باشد." (صحیفه امام، ج ۱۶: ۱۸۰) در خصوص ضرورت انجام این تحقیق نیز باید گفت در صورت تبیین دگرگون‌سازی و سیاست‌گذاری و قانون‌گذاری از طریق توجه به دیدگاه گفتمان ولایت‌فقیه و مستندسازی و انتقال این گفتمان به عنوان اسناد بالادستی که از ارکان و عوامل اساسی در تصمیم‌سازی است، لازم است تا از تحلیل گفتمان حضرت امام (رحمت‌الله علیه) و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در بخش کشاورزی به شیوه مناسبی بهره‌برداری شود تا بتوان ضمن تجمیع این داشته‌ها به عنوان ذخایر ارزشمند علمی و تجربی، بتوان از آن‌ها به عنوان پشتوانه‌ای غنی و ارزشمند در تبیین گفتمان راهبردی مؤثر با تکیه مبتنی بر گفتمان ولایت‌فقیه برای پیشرفت در بخش کشاورزی بهره‌مند گردید؛ لذا دغدغه اصلی محقق تبیین نشدن گفتمان ولایت‌فقیه در اداره امور کشاورزی و پر کردن خلأ سیاست‌های راهبردی و مدوئی مبتنی بر گفتمان ولایت‌فقیه و تجربیات نظام جمهوری اسلامی در حوزه «اداره امور بخش کشاورزی» است. به تعبیری دیگر، این تحقیق به دنبال پاسخ دادن به این سؤال است که: تحلیل دیدگاه حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه) و امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در اداره امور کشاورزی برای پر کردن این شکاف

چیست؟ در باب اهمیت انجام آن نیز باید گفت که اصول، عناصر و همین‌طور مبانی نظری حاصل از نتایج مطالعات اکتشافی این پژوهش، ضمن اثربخشی بر دغدغه‌های حاکم بر فضای موجود در حوزه یادشده، می‌تواند بر غنای علمی سایر پژوهش‌ها نیز بیفزاید و ضمن توسعه دانش در حوزهی اداره امور کشاورزی به‌عنوان یک مرجع علمی قابل اتکا و سودمند در ادبیات علمی کشور محسوب گردد.

مبانی نظری

– پیشینه تحقیق:

به استناد بررسی‌های انجام‌شده تاکنون تحقیق مستقل و مستدل علمی و یا رساله و کتاب با عنوان یا هدف تحقیق حاضر که به "تحلیل گفتمان ولایت فقیه در اداره امور کشاورزی" پرداخته باشد، مشاهده و یافت نگردیده است؛ چراکه این تحقیق از نظر سطح و جایگاه کلان ملی کشور در سطح بالایی برخوردار بوده و کاری جدید و نوین در زمینه اداره امور کشاورزی با رویکرد تحلیل محتوا و گفتمان مبتنی بر دیدگاه‌های ولایت فقیه می‌باشد. اما درباره ضرورت بازنگری و دست‌یابی به اداره امور کشاورزی از طریق تدوین تجارب نظام برمبنای نیازهای زیر بنایی کشور، مقالات متنوعی از منظرهای مختلف ارائه شده است که جنبه دانش‌افزایی آن‌ها قابل انکار نیست و این حاکی از توجه متخصصین حوزه‌های مختلف بخش کشاورزی کشور به این امر می‌باشد.

امروزه در ادبیات تخصصی بخش کشاورزی ارائه الگوی کشت کشاورزی مبتنی بر سیاست‌گذاری‌های کلان راهبردی هر کشور، به فرآیندی اطلاق می‌گردد که بر اساس فرآیندهای موردنیاز برای تولید هر محصول و با حفظ منابع پایه با رویکرد امنیت غذایی و امنیت ملی انجام پذیرد.

مرتضی حقوقی اصفهانی محقق و پژوهشگر الگوهای برتر اداره امور بخش کشاورزی در گزارش نهایی ارائه‌شده خود به مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی وزارت کشاورزی در خلال مطالعات سنتز کشاورزی استان خوزستان، در مهرماه سال ۱۳۷۲ عنوان می‌نماید که: "الگوی کشت مناسب در هر منطقه باید مبتنی بر توجه به عوامل متعددی از جمله اقلیم، آب‌و‌خاک، فرهنگ و مدیریتی و سایر عوامل مرتبط وابسته تأثیرگذار خواهد بود. یافته‌های وی نشان می‌دهد که تشخیص امکانات و استعدادهای کشاورزی به دست آوردن تولیدات بهینه کشاورزی با حداقل هزینه‌های تولید می‌تواند راه گشایی برای ارائه یک مدل جامع در اداره امور حوزه کشاورزی باشد." (حقوقی اصفهانی، ۱۳۷۲: ۱۵۹)

رامتین جولایی محقق دیگر در پژوهش رساله دکتری تخصصی خود در ارائه مدیریت الگوی کشت محصولات زراعی سه شهرستان مرکزی استان فارس در یک مدل چندنقطه‌ای عنوان می‌کند که: "الگوی کشت بهینه یک منطقه بر اساس هر یک از اهداف حداکثر سازی سود بازاری، سود

اجتماعی و دستیابی به خودکفایی محصولات کشاورزی رقم خواهد خورد، مضافاً اینکه نتایج پژوهش مذکور چنین نشان می‌دهد که استفاده از مدل چندنقطه‌ای نسبت به مدل تک نقطه‌ای در بهینه‌سازی اهداف و تخصیص منابع مشترک، ارجحیت دارد. همچنین استفاده از مدل آرمانی که هر سه هدف به‌طور هم‌زمان در آن لحاظ شده باشد، برای هر محصول، نتایج منطقی‌تری را نسبت به مدل‌های تک هدف ارائه می‌نماید. این تحقیق در خصوص هر یک از محصولات به‌طور مجزا، توصیه‌های سیاستی و امنیتی غذایی لازم را ارائه می‌کند. فلذا با توجه به اهمیت اداره امور حوزه کشاورزی در بحث‌های کلان اقتصادی کشور مبتنی بر سیاست‌های اتخاذ شده سیاست‌گذاران کلان راهبردی، ارائه الگویی که جامعیت کاملی را داشته باشد، در بحث تولیدات محصولات راهبردی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار خواهد بود. هرچند که شرایط اقلیمی و سایر پارامترهای دیگر قاعدتاً تأثیرگذار در این حوزه است. لیکن می‌توان تلاش نمود تا با بررسی همه مؤلفه‌ها تأثیرگذار به این امر دست‌یافت تا مدلی کامل‌تر به دست آورد." (جولایی، ۱۳۸۳: ۱۳۷)

– مفهوم شناسی:

کشاورزی: در ادبیات کشت و زرع، کشاورزی عبارت است از تولید محصول به‌وسیله عملیات زراعی و باغداری. (قانون اصلاحی قانون اصلاحات ارضی، ۱۳۴۰: ۱۵۴)

حوزه کشاورزی و بخش‌های وابسته به آن: به استناد آیین‌نامه قانون تشکیل وزارت جهاد کشاورزی و بر اساس ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۱ مصوب سال ۱۳۸۷ این چنین تعریف می‌نماید که: "بخش کشاورزی به کلیه زیر بخش‌های زراعت، باغبانی، دام، طیور، آبزیان، جنگل و مراتع و آبخیزداری و کلیه موارد مربوط به آن‌ها از جمله آب‌و‌خاک، بیابان‌زدایی، شهرک‌های گلخانه‌ای و دام‌پروری و صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی اطلاق می‌گردد." (قانون تشکیل وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۸۷: ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۱)

روش شناسی

این پژوهش شامل تحلیل محتوا به‌صورت توصیفی با جستجوی کلمات و عبارات مرتبط با مفهوم اداره امور کشاورزی و کشف تأکیدات و ارتباطات آن‌ها و نیز تحلیل گفتمان با روش نظریه گفتمانی لاکلا و موفه بوده است. برای دستیابی هرچه دقیق‌تر به شرایط زمانی، زمینه‌ها و ارتباطات فرا کلامی بیان فرمایشات حضرت امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) مورد بررسی قرار گرفته و برای تهیه این مقاله با پنج نفر از مسئولان ارشد کشاورزی ایران در این دوره‌ها شامل وزرای اسبق کشاورزی مصاحبه شده و نیز همه اخبار مطبوعات ثبت‌شده در نرم‌افزار نمایه در زمان آثار و فرمایشات موضوع این مقاله بررسی شده است. جامعه آماری این تحقیق کتابخانه‌ای شامل اسناد و مدارک مربوط به موضوع تحقیق از جمله آثار، مکتوبات، بیانات و سیره ثبت‌شده امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) و امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) است و روش نمونه‌گیری به‌صورت تمام شمار از تمامی اسناد و مدارک مرتبط با این پژوهش انجام پذیرفته است. برای رسیدن به پاسخ سؤالات این تحقیق، از تکنیک تحلیل محتوا، تحلیل گفتمان و با استفاده از نرم‌افزار

اطلس تی آی و مکس کیو دی ای (برای متن کاوی و تحلیل محتوای متن) و نرم افزارهای تجمیع کننده آثار امام خمینی (رحمت الله علیه) و امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، شامل نرم افزارهای صحیفه نور منتشره توسط انتشارات عروج وابسته به موسسه تنظیم و نشر آثار امام (رحمت الله علیه) و نرم افزار حدیث ولایت منتشره توسط پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی و نیز نرم افزار نمایه، محصول نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور وابسته به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی بهره گرفته شده است. تجزیه و تحلیل کیفی برخلاف روش‌های کمی، هم‌زمان با مرحله گردآوری داده و به‌طور توأم انجام می‌شود. (غفاریان، ۱۳۸۲: ۳۱۹) در تحقیقات کیفی مبنای تجزیه و تحلیل، عقل، منطق و تفکر و استدلال است و محقق به این ترتیب به کشف واقعیت دست می‌یابد. اصلاً تجزیه و تحلیل، ترکیب و تجرید و تعمیم، کار عقل است. در تحقیقات کیفی، محقق می‌تواند از طریق استدلال قیاسی و استقرایی، تمثیل و تشبیه، نشانه‌یابی، تجرید، تشخیص تفاوت و تمایز، مقایسه و ... همه به کمک تفکر و تعقل و منطق انجام می‌شود، داده‌های گردآوری شده را ارزیابی و تجزیه و تحلیل و با ذهن مکاشفه‌ای خود نتیجه‌گیری کند. (حافظ نیا، ۱۳۸۸: ۵۴) تجزیه و تحلیل کیفی برخلاف روش‌های کمی، هم‌زمان با مرحله گردآوری داده و به‌طور توأم انجام می‌شود. (غفاریان، ۱۳۸۲: ۳۱۹) به این ترتیب در این پژوهش برای رسیدن به سؤال اصلی، یعنی تدوین گفتمان ولایت فقیه در حوزه اداره کشاورزی، ابتدا داده‌های اولیه شامل مقالات و کتاب‌های علمی درباره کشاورزی و اداره امور مرتبط با کشاورزی، نظرات و آثار حضرت امام خمینی (رحمت الله علیه) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در موضوع اداره امور کشاورزی با کمک متون و نرم افزارهای معتبر گردآوری شده و در پایان، آثار و فرمایشات حضرت امام (رحمت الله علیه) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در موضوع اداره امور کشاورزی با استفاده از تکنیک تحلیل محتوا و تحلیل گفتمان؛ تحلیل و تفسیر شده است. گفتمان مانند دیگر مفاهیم علوم انسانی و پست‌مدرن، یک مفهوم سیال و تعریف‌گریز است. در تحلیل گفتمان، مجموعه شرایط اجتماعی، زمینه نوشتار و گفتار، ارتباطات فرا کلامی و رابطه ساختار و واژه‌ها در گزاره کلی باید در نظر گرفته شود زیرا در تحلیل گفتمان، واژه‌ها هرکدام به‌تنهایی مفهوم ویژه‌ی خود را دارند اما در هنگام ورود به اذهان گوناگون، معناهای متفاوت و گوناگون پیدا می‌کنند. با توجه به این مسئله، می‌توان تحلیل گفتمان را این‌گونه تعریف کرد: "کشف معانی ظاهری و مستتر جریان‌های گفتمانی است که در شکل‌های گوناگون زبانی و فرازبانی آشکار می‌شوند." (بشیر، ۱۳۸۵: ۱۴)

در این پژوهش به دلیل بهره‌مندی مستمر از نظر خبرگان دانشگاهی، پژوهشگران و محققان حوزه کشاورزی در کلیه مراحل و فرآیندهای این تحقیق، پایایی و روایی مورد انتظار برای یک پژوهش کیفی به‌خوبی تضمین و برآورده شده است. از این رو در این تحقیق منبع جمع‌آوری داده‌های ما گفتمان ولایت فقیه و اسناد بالادستی بوده و در برداشت مفهومی نیز با آزمون خبرگی اعتبار سنجی شده است.

بر اساس روش تحلیل گفتمان (منوچهری، ۱۳۸۷: ۱۱۱-۱۰۴)، تحلیل گفتمان هر متن یا مجموعه متون را می‌توان در غالب مفهوم اصلی ارائه کرد:

۱- مفصل‌بندی ۲- دال مرکزی ۳- عناصر ۴- لحظه‌ها ۵- حوزه گفتمانی ۶- از جا شدگی
۷- انسداد و توقف ۸- ضدیت، خصومت و غیریت سازی ۹- استیلا ۱۰- زنجیره هم ارزی
در مفصل‌بندی، دال‌های اصلی (نه مرکزی) زنجیره هم ارزی، تفاوت را به وجود می‌آورند. دال‌های یادشده، هنگامی که در منظومه گفتمانی قرار می‌گیرند، از طریق هم ارزی، تفاوت‌ها و تکرارها را می‌پوشانند و به آن‌ها هماهنگی می‌بخشند؛ مانند گفتمان سیاه در واکنش به نژادپرستی سفیدپوستان افراد غیر سفید، در زنجیره هم ارزی سیاه قرار می‌گیرند و تفاوت‌های ملی و سرزمینی و... به فراموشی سپرده می‌شود، اما هم ارزی هرگز به حذف کامل تفاوت‌ها نمی‌انجامد و همواره امکان ظهور، بروز و خروج از زنجیره هم ارزی وجود دارد.
(آصف، ۱۳۹۰: ۳۸)

علاوه بر این‌ها، هر گفتمان با چالش‌هایی نیز روبروست که از ضدیت‌ها و از جا شدگی‌های آن نشئت می‌گیرند و بسط و تسلط آن گفتمان را کند می‌کنند. قوت تحلیل گفتمان به قدرت خبرگی و قدرت تشخیص محقق بستگی دارد چراکه محقق است که می‌بایست ارتباطات فرا کلامی و دال مرکزی را از میان انبوه مفاهیم در متن تشخیص و سایر اجزای گفتمان را به آن ربط دهد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

تحلیل محتوای آثار و نظرات حضرت امام (رحمت‌الله‌علیه) درباره اداره امور کشاورزی

جستجو در نرم‌افزار صحیفه نور که کلیه آثار و مکاتبات و بیانات و پیام‌های حضرت امام (رحمت‌الله‌علیه) در آن گردآوری شده است، نشان می‌دهد که حضرت امام (رحمت‌الله‌علیه) مجموعاً ۶۰۲ مرتبه در فرمایشاتشان از عبارت کشاورزی و عبارات مشابه و مرتبط با آن استفاده نموده‌اند که حاکی از اهمیت بی‌اندازه مقوله کشاورزی در نظام مقدّس جمهوری اسلامی ایران است. لازم به ذکر است در بین سال‌های ۱۳۴۰ تا ۱۳۶۸ که بخش عمده و مهم عمر پربرکت حضرت امام (رحمت‌الله‌علیه) در آن دوره قرار داشته، ایشان برای اشاره به این مفهوم از عبارات و واژه‌های کشاورزی، کشت و زرع، زارع، کشاورزی استفاده کرده‌اند.

هرچند نگاه امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) به واژه کشاورزی دارای اهمیت بسیار فراوانی است که با تحقیق و تفحص عمیق در این آثار و بیانات، نتایج به‌دست‌آمده توسط محقق، حاکی از آن است که نگاه عالمانه حضرت امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) به موضوع کشاورزی و مفاهیم مرتبط به این بخش را می‌توان در ده بخش کلی ترسیم نمود: احترام به کشاورز و بخش کشاورزی، اصل خودکفایی و قبح وابستگی در بخش کشاورزی، تشویق به اشتغال و تقدّم کار در بخش کشاورزی، تولید

با کیفیت و صادرات محصولات، ضرورت احیاء و نجات کشاورزی، اهمیت کشاورزی ایران، اهتمام دولت و مردم به امر کشاورزی، توجه به بخش کشاورزی به عنوان یک تکلیف و عبادت، توجه به امنیت غذایی و امنیت ملی کشور، توجه به عدم تسلط دشمن بر کشور از طریق کشاورزی و وابستگی غذایی.

متن کاوی با استفاده از نرم افزار مکس کیو دی ای در بیانات و آثار و مکتوبات حضرت امام (رحمت الله علیه) نشان می دهد در آثار ایشان، در کنار مفاهیم مرتبط با کشاورزی، مکرراً به مفاهیم «اولویت کشاورزی در کشور»، «خودکفایی» و «صادرات محصولات کشاورزی» و نیز «احیاء و نجات کشاورزی»، «امنیت غذایی» اشاره شده است.

تحلیل محتوای آثار و نظرات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی) درباره اداره امور کشاورزی

جستجو در نرم افزار "حدیث ولایت" که کلیه آثار و مکاتبات و بیانات و پیام‌های حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی) در آن گردآوری شده است، نشان می دهد رهبر معظم انقلاب (مدظله العالی) جمعاً ۷۳۵ مرتبه مستقیماً به عبارت «کشاورزی» و عبارات مشابه و مرتبط و مفاهیم نزدیک به آن اشاره کرده اند. متن کاوی با استفاده از نرم افزار مکس کیو دی ای در بیانات و آثار و مکتوبات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی) نشان می دهد در بیانات و آثار معظم له، در کنار عبارات و اصطلاحات «کشاورزی»، «سرمایه گذاری» و «ایجاد اشتغال»، به عبارات «دانش بنیان»، «امنیت غذایی»، «خودکفایی»، «خوداتکایی»، «اقتدار»، «امنیت اقتصادی با تولید»، «سیاست‌های ثابت کشاورزی»، «سودآور بودن»، «تقویت روستاها» و «حفظ منابع طبیعی» را به شکل پرتکراری بکار برده اند به طوری که می توان از بیان و اندیشه ایشان چنین برداشت کرد که حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی)، راه نجات و رستگاری کشور را در سرلوح قرار دادن کشاورزی مبتنی بر علم و فناوری و دانش بنیان بودن به همراه حفظ منابع طبیعی و پایه و تقویت روستاها و قشر کشاورز باهدف غایی رسیدن به اقتدار و امنیت اقتصادی و غذایی و در نهایت استقلال کشور می دانند. در نگاه حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی) در نظام اسلامی، «کشاورزی» از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده و حکومت اسلامی وظیفه دارد زمینه‌های گسترش، تقویت آن را بر اساس سیاست‌های ثابت و لا متغیر برقرار و فراهم سازد. در رویکرد حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی)، راه غلبه بر فشارهای دشمنان خارجی بر کشور و تحریم‌های آنان و پیروزی بر استکبار جهانی و دشمنان اسلام، تقویت و توجه

همه‌جانبه به بخش کشاورزی به صورت اخص و اعم مبتنی بر علم نافع و دانش‌بنیان با توجه به حفظ منابع طبیعی و پایه است.

مقایسه بیانات و آثار حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) نشان می‌دهد برداشت هر دو بزرگوار از مفهوم «اداره امور مربوط به کشاورزی» و نیز ریشه‌ها، آثار و بایدها و نبایدهای آن، مشابه است. چنانکه هم در دوره ولایت حضرت امام (رحمت‌الله علیه)، به اقتضای وقوع انقلاب اسلامی و ضرورت غلبه بر فرهنگ مصرف‌گرایی و عدم تولید محصولات کشاورزی و از بین بردن آن در دوره اصلاحات ارضی رژیم پهلوی، حضرت امام (رحمت‌الله علیه) نگاهی ایجابی به مفهوم کشاورزی دارند و هم حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) نیز به اقتضای دوران فشارها و نقشه‌های دشمنان اسلام برای غلبه بر نظام اسلامی از طریق تحریم‌های اقتصادی، در امتداد دیدگاه‌های حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه) نیز ایشان نگاهی ایجابی به مفهوم کشاورزی و گسترش آن داشته‌اند. باین‌وجود هم حضرت امام (رحمت‌الله علیه) و هم حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، با نگاه ویژه به بخش کشاورزی تأکید فراوان، برقرار گرفتن این حوزه در رأس مهم‌ترین امور کشور داشته و باهدف رفاه عمومی و اقتدار نظام اسلامی آن را اکیداً توصیه نموده‌اند.

تحلیل گفتمان آثار حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

بر اساس روش لاکلا و موفه، برای تحلیل گفتمان آثار و فرمایشات حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) لازم است شرایط زمانی و زمینه‌های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی و اقتصادی گفته‌ها و آثار ایشان در حوزه کشاورزی بررسی و ارتباطات فرا کلامی در این آثار و بیانات، کشف شود. برای نیل به این هدف در این تحقیق، با استفاده از اسناد و منابع کتابخانه‌ای و نیز مصاحبه با خبرگانی که در زمان حیات حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه) و نیز ولایت حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) مصدر امور مرتبط با کشاورزی کشور بوده و شرایط خاص این دوره‌ها را درک کرده‌اند و همچنین آثار حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) استخراج شده است. منابع و اسناد اصلی برای زمینه‌یابی در این بخش، نرم‌افزار نمابر، محصول نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور وابسته به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی بوده است که بیش از ۵ میلیون سند شامل همه اخبار و مصاحبه‌ها و مقالات در مطبوعات ایران از ابتدای انقلاب اسلامی تا ۱۳۹۴ به صورت قابل جستجوی نرم‌افزاری در آن ثبت شده است و نیز

کتاب‌های تخصصی دانشگاهی در خصوص حوزه اداره کشاورزی کشور که هریک، زمینه‌های خاص سیاست‌گذاری و هدف‌گذاری دوره‌های موردنظر در این تحقیق را تشریح کرده‌اند.

گفتمان امام خمینی (رحمت‌الله علیه) در حوزه اداره امور کشاورزی

بررسی شرایط زمانی، زمینه‌ها و ارتباطات فرا کلامی

مرور اخبار و مقالات و منابع علمی - پژوهشی منتشرشده در طی سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۸ و نیز مصاحبه‌های محقق با مدیران ارشد و اساتید کشاورزی ایران در سال‌های اولیه انقلاب اسلامی نشان می‌دهد از نظر زمانی، در این دوره پس از پیروزی انقلاب اسلامی، آن دسته از فعالان اقتصادی - کشاورزی در رژیم پهلوی املاک کشاورزی، شکارگاه‌های و خطوط تولید و مزارع خود را حتی‌المقدور فروخته و یا رها کرده و به خارج از کشور گریخته‌اند. این مسئله باعث شد تا دولت‌های اولیه پس از انقلاب اسلامی سرپرستی واحدهای تولیدی رهاشده را به عهده گرفته و برای آن‌ها از طرف دولت مدیرانی بگمارند و یا آن‌ها را به تملک دولت درآورند. اشغال سفارت آمریکا در تهران در آبان ۱۳۵۸ و به دنبال آن، اعلام محاصره اقتصادی دولت آمریکا که تاکنون نیز ادامه داشته است، مشکلات زیادی در تأمین مواد اولیه کارخانه‌ها و صنایع وابسته به بخش کشاورزی و ماشین‌آلات کشاورزی و تجهیزات خریداری‌شده از آمریکا در دوره پهلوی ایجاد کرده بود. علاوه بر همه این‌ها، ناپایداری مرزهای غربی کشور و تجاوز ارتش بعثی عراق با حمایت آمریکا و هم‌پیمانانش به خاک عزیز ایران و بمباران تأسیسات اقتصادی و مزارع کشاورزی و باغات مهم کشور در اقصی نقاط کشور، امنیت اقتصادی - کشاورزی را در این دوره به شدت مخدوش و جذابیت سرمایه‌گذاری تولیدی در زیرساخت‌های بخش کشاورزی کشور را کاهش داده بود. اقتصادی وابسته به درآمدهای نفتی و واردات کالاهای مصرفی با بخش کشاورزی ویران‌شده بر اثر اصلاحات ارضی (۱۳۴۰) و اختلاف طبقاتی فاحش و نیروی انسانی با درجه مهارت و آموزش پایین و خلاصه کشوری با سرمایه انسانی نازل از رژیم پهلوی به‌نظام جمهوری اسلامی به ارث رسیده بود.^۱

۱- برای توصیف دقیق‌تر و جامع‌تر از وضعیت اقتصادی ایران در پایان دوره پهلوی مراجعه کنید به: محمدعلی

همایون کاتوزیان (۱۳۸۴) صص ۳۲۳ - ۳۲۲ و نیز مسعود کارشناس (۱۳۸۲)، صص ۳۴۲ - ۳۳۱

تحلیل گفتمان حضرت امام خمینی درباره حوزه اداره امور کشاورزی

گفتمان امام خمینی (رحمت... علیه) در موضوع اداره امور کشاورزی و مفاهیم نزدیک به آن را می‌توان در قالب ده مفهوم اصلی گفتمان به این شرح تبیین کرد:

دال مرکزی در اندیشه و بیانات حضرت امام خمینی (رحمت... علیه)، «خود توانمندی» است. این مفهوم، در تمام نظرات ایشان در موضوع کشاورزی و مفاهیم مرتبط و نزدیک به این حوزه، به‌وضوح نمایان است که به دیدگاه ایشان سایه افکننده و سایر مفاهیم و عناصر در بیانات و ادبیات ایشان را تحت‌الشعاع خود قرار داده است. تقبیح تند حضرت امام (رحمت... علیه) از اصلاحات ارضی در زمان رژیم پهلوی و از واردات گرای و مصرف‌گرایی و همچنین از بین بردن بخش کشاورزی را می‌توان به همین دلیل دانست. از سوی دیگر، به دلیل محوریت «خود توانمندی» در بیانات و آثار حضرت امام خمینی (رحمت... علیه)، ایشان به خودکفایی در بخش کشاورزی و رهایی کشور از وابستگی اهمیت کشاورزی، احترام به کشاورز و بخش کشاورزی، اصل خودکفایی و قبح وابستگی در بخش کشاورزی، تشویق به اشتغال و تقدّم کار در بخش کشاورزی، تولید باکیفیت و صادرات محصولات، ضرورت احیاء و نجات کشاورزی، اهمیت کشاورزی ایران، اهتمام دولت و مردم به امر کشاورزی، توجّه به بخش کشاورزی به‌عنوان یک تکلیف و عبادت، توجّه به امنیت غذایی و امنیت ملی کشور، توجّه به عدم تسلّط دشمن بر کشور از طریق کشاورزی و وابستگی غذایی، اهتمام داشته‌اند و تعبیر تاریخی «ما می‌توانیم» را ابداع نمودند و بر سر زبان‌ها انداخته‌اند.

به همین ترتیب عناصر^۱ در گفتمان حضرت امام خمینی (رحمت... علیه)، عبارت‌اند از تولید، اهتمام، استقلال، وابستگی، اشتغال، خودکفایی و لحظه‌ها^۲ در این گفتمان نیز عبارت‌اند از امنیت غذایی و امنیت ملی، گفتمان خودباوری امام خمینی (رحمت... علیه)، از جا شدگی^۳ و ضدیت و خصومت^۴ نیز برخوردار است. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، استکبار جهانی تلاش کرد تا با وارد نمودن فشارهای اقتصادی ضمن ایجاد نارضایتی در مردم، از تسلط و پیروزی گفتمان خودباوری امام خمینی (رحمت... علیه) جلوگیری نماید. درواقع، موفقیت اقتصادی درزمینه کشاورزی و صنعتی کشورهای وابسته به غرب را می‌توان از جا شدگی گفتمان خودباوری امام خمینی (رحمت... علیه)

1 - Elmits

2 - Moments

3 - Dislocation

4 - Colosure

دانست. با این وجود، پیروزی‌های بزرگ در جنگ تحمیلی و دستیابی به مرزهای دانش و فناوری که پس از رحلت حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه) با تأکید و تکرار عبارت محوری گفتمان ایشان (ما می‌توانیم) به وقوع پیوست، باعث شد گفتمان خودباوری تا حدودی در تثبیت معانی موردنظرش، استیلا^۱ یابد.

گفتمان امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در حوزه اداره امور کشاورزی

بررسی شرایط زمانی، زمینه‌ها و ارتباطات فرا کلامی

مرور اخبار و مقالات و منابع علمی - پژوهشی منتشرشده در طی سال‌های ۱۳۶۸ و نیز مصاحبه‌های انجام‌شده با مدیران ارشد و صاحب‌نظران حوزه کشاورزی ایران در سال‌های پایانی دهه ۶۰ و آغازین دهه ۷۰ نشان می‌دهد دوران ولایت حضرت آیت‌الله امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در شرایطی آغاز شد که مرزهای غربی کشور با دولت بعثی در حالت نه جنگ - نه صلح قرار داشت و حدود یک سال پس از آن، با حمله ارتش بعثی به کویت، جنگ رسماً پایان یافت و دوران مرسوم به سازندگی در کشور شروع شد (۱۳۶۹)، در این دوره، جامعه ایرانی پس از حداقل ۸ سال محاصره اقتصادی و محدودیت در خرید و مصرف کالاها و خدمات، با رفاهی نسبی روبرو شد، چراکه با آتش گرفتن چاه‌های نفتی کویت در اثر حمله عراق بعثی، قیمت جهانی نفت بالا رفته بود و درآمد نفتی مناسبی برای واردات کالا خصوصاً محصولات کشاورزی که مایحتاج غذایی مردم است در اختیار دولت وقت قرار گرفته بود. در این زمان، استکبار جهانی پس از ده سال حمله و درگیری سخت و نظامی برای براندازی نظام جمهوری اسلامی، عملاً وارد فاز براندازی نرم شد و تلاش همه‌جانبه برای تغییر ذائقه و هویت فرهنگی مردم ایران با روش‌هایی که از سوی حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به تهاجم فرهنگی، شبیخون فرهنگی و استحاله فرهنگی نام گرفت، آغاز گردید. در اوایل دهه ۷۰، اعمال سیاست‌های آزادسازی اقتصادی، به تورم شدید و بدهی خارجی ناگهان سررسید شده بزرگی منجر شد و فشار اقتصادی و تورم کم‌سابقه‌ای به کشور تحمیل کرد. در اواخر دهه ۷۰ و با تغییر دولت سازندگی، تلاش جدی اعمال فشار به نظام جمهوری اسلامی از درون و با ابزار ایجاد آشوب‌های خیابانی (۱۳۷۸) به عمل آمد. بی‌ثباتی سیاسی که در سال‌های ۷۸ تا ۸۲ به اوج رسید، هم‌زمان بود با تشدید تحریم‌های همه‌جانبه خارجی که تحت عنوان قانون دام اتو علیه تجهیز صنعت نفت ایران اعمال شد. در نیمه دهه ۸۰ و با استقرار دولت متمایل به گفتمان

انقلاب اسلامی، تلاش برای دستیابی به فناوری‌های جدید نظیر سلول‌های بنیادین، نانو فناوری، هسته‌ای و فضایی با موفقیت‌های بزرگی همراه شد و هم‌زمان، فشارهای خارجی برای تسلیم نظام اسلامی در برابر استکبار جهانی نیز مضاعف شد؛ و در سال ۱۳۹۱، تحریم بانکی به اوج خود رسید و سقوط بسیار سریع و شدید ارزش پول ملی و ناامنی اقتصادی کم‌سابقه‌ای پدید آورد. در این سال‌ها، حضرت آیت‌ا... خامنه‌ای (مدظله‌العالی) با انتخاب نام‌هایی برای هر سال عموم مردم را «به کار و تلاش مضاعف» و «نوآوری و شکوفایی»، «جهاد اقتصادی» و «حمایت از تولید ملی» تشویق می‌کردند. در این دوره، تلاش‌های مردم و دولت در جهت اجرای فرامین و دستورات رهبری باهدف «تولید علم و فناوری نوین» و حرکت به سمت «دانش‌بنیان کردن اقتصاد ملی» «نوآوری و شکوفایی» و «همت مضاعف و کار مضاعف» و «جهاد اقتصادی» و «تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه‌ی ایرانی» و «حماسه سیاسی و حماسه اقتصادی» تا حدودی به ثمر نشست و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، شخصیت کاریزماتیک خود را نشان دادند. پیروزی‌های خارجی در جنگ‌های نیابتی ایران و امریکا و رژیم صهیونیستی در صدها کیلومتر دورتر از مرزهای ایران و در مجاورت و داخل مرزهای رژیم صهیونیستی و توسعه کمی و کیفی صنایع دفاعی و تبدیل‌شدن ایران به قدرت مسلط نظامی در منطقه، درایت و دوراندیشی حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) را بیش‌ازپیش، به دوست و دشمن نشان داد. علاوه بر این، در سال ۱۳۸۸ استکبار جهانی با کمک عوامل داخلی، کودتای نرم و بسیار پیچیده‌ای برای براندازی نظام جمهوری اسلامی اجرا کرد که به فتنه ۸۸ مشهور شد، اما باوجود مظلومیت و تنها ماندن حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) توسط برخی خواص در این دوره، ولی فقیه در مهار این فتنه پیچیده درایت فوق‌العاده‌ای از خود نشان داد و ملت ایران نیز به صحنه آمد و با قدرت، از ولایت فقیه و نظام اسلامی دفاع کرد و نهایتاً این واقعه به ظرفیت و اعتبار ولایت فقیه افزود و شخصیت کاریزماتیک حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) را آشکارتر کرد.

تحلیل گفتمان حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) درباره حوزه اداره امور کشاورزی

گفتمان امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در موضوع اداره امور کشاورزی و مفاهیم نزدیک و مرتبط به آن را می‌توان در قالب مفاهیم اصلی گفتمان به این شرح تبیین کرد:

دال مرکزی^۱ در اندیشه و بیانات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) درباره کشاورزی، «اهتمام به خودکفایی» است. این مفهوم تقریباً بر همه نظرات و بیانات ایشان در موضوعات مرتبط با حوزه کشاورزی سایه افکنده و با تعبیر مختلف و متنوع از جمله «تلاش کردن»، «مدیریت صحیح»، «همت بزرگ»، «تسریع کردن»، «حرکت سریع به سمت خودکفایی»، «کارساز بودن»... مکرراً و به بهانه‌های مختلف تکرار شده و دیگر بیانات ایشان را نیز تحت تأثیر قرار داده است. تشویق مکرر ایشان برای رسیدن به خودکفایی در محصولات کشاورزی و خروج از زیر سلطه دشمنان و رسیدن به مرزهای دانش جدید در تولید محصولات کشاورزی و شکستن آن‌ها در راستای امنیت غذایی، پیشرفت در فناوری‌های نوین از جمله بکارگیری فناوری‌های جدید در حوزه تولید محصولات کشاورزی با روش‌های جدید و پیشرفته و همچنین گزارش‌گیری مستمر ایشان از مراکز تحقیقاتی و پیگیری مکرر ایشان از پیشرفت‌ها و کاربردهای آن‌ها را می‌توان در راستای همین دال مرکزی گفتمانی ارزیابی کرد. به همین ترتیب، عناصر در گفتمان حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در موضوع اداره کشاورزی عبارت‌اند از: تولید محصولات، کشاورزی نوین، صادرات، پژوهش، مرزشکنی علم و فناوری، نوآوری و پیشرفت در واحدهای کشاورزی و لحظه‌ها در این گفتمان نیز عبارت‌اند از علوم جدید کشاورزی، تولید علوم و فناوری در کشاورزی، تولید محصولات باکیفیت، تولید محصولات با کمیت، نانوفناوری در کشاورزی.

گفتمان «اهتمام به خودکفایی» حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، با چالش‌های فراوانی روبروست که برای استیلا و تثبیت آن، غلبه بر این چالش‌ها ضرورت دارد. ضدیت منافع برخی فعالان اقتصادی و بخصوص واردکنندگان کالاها و محصولات کشاورزی خارجی مصرفی با گفتمان اهتمام به امر خودکفایی در محصولات کشاورزی را می‌توان مهم‌ترین چالش این گفتمان دانست؛ که وجود و گسترش این روحیه و رویکرد فکری می‌تواند تسلط گفتمان حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) را با کندی و تأخیر مواجه کند. گفتمان «اهتمام به خودکفایی» حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، از ضدیت و خصومت و نیز از جا شدگی^۲ نسبتاً شدیدی هم برخوردار است. رسانه‌های ضدانقلاب در سال‌های اخیر دائماً تلاش کرده‌اند فناوری‌های هسته‌ای و فضایی، پزشکی و کشاورزی را بی‌اهمیت و کهنه جلوه دهند و دستاوردها و تلاش‌های علمی جمهوری اسلامی در این راه را

1 - Nodal point

2 - Dislocation

تکراری و بی‌فایده بنمایانند. فشارهای سیاسی اقتصادی خارجی نظیر انتقال پرونده هسته‌ای ایران از آژانس بین‌المللی انرژی هسته‌ای به شورای امنیت و تصویب و اجرای چندین قطعنامه بر ضد برنامه هسته‌ای جمهوری اسلامی، فشار بی‌سابقه اقتصادی و تحریم‌های همه‌جانبه و حتی ترور فیزیکی دانشمندان هسته‌ای و تهدید به بمباران مراکز تحقیقاتی مربوط، نشان از شدت خصومت علیه گفتمان «اهتمام به خودکفایی» و همچنین نشان‌دهنده تأثیرگذاری و انتخاب دقیق و مؤثر این گفتمان بوده است. در اوایل دهه ۹۰، فشارهای خارجی هرچند کشور را در محدودیت‌های مالی شدیدی قرار داده و به مردم هزینه‌های بعضاً زیادی نظیر تورم و کمبود دارو و دیگر کالاهای ضروری من‌جمله مواد غذایی را تحمیل کرده است اما مشاهدات و نظرسنجی‌های داخلی و خارجی نشان می‌دهند حمایت افکار عمومی داخلی از برنامه هسته‌ای و دیگر پیشرفت‌های علمی و فناوری کشور در همه حوزه‌ها، همچنان بالا است و ملت ایران به‌درستی این راه اعتقاد پیدا کرده است که این نشان‌دهنده تسلط نسبتاً زیاد گفتمان اهتمام به خودکفایی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) است. لازم به یادآوری است، گفتمان امام خمینی (رحمت‌الله علیه) و گفتمان امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در راستای هم هستند و خودباوری نیز در گفتمان هر دو بزرگوار نقش برجسته‌ای دارد. در واقع گفتمان ولایت‌فقیه در دوران امام خمینی (رحمت‌الله علیه) و امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) از یک جوهره واحد برخوردار بوده است اما اقتضای زمانی و شرایط محیطی کشور و نظام اسلامی در این دو دوره ایجاب می‌کرده دال مرکزی و مفهوم محوری در فرمایشات امام خمینی (رحمت‌الله علیه) و امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در اداره امور کشاورزی باهم تفاوت داشته باشد.

جدول ۱: خلاصه تحلیل گفتمان ولایت فقیه درباره اداره امور کشاورزی

عنوان	گفتمان امام خمینی (رحمت... علیه)	گفتمان امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)
دال مرکزی	خود توانمندی	اهتمام به خودکفایی
عناصر	تولید، استقلال، وابستگی، مالکیت، خودکفایی، اهتمام، اشتغال	تولید محصولات، کشاورزی نوین، صادرات، پژوهش، مرز شکنی علم و فناوری در کشاورزی، نوآوری و پیشرفت در واحدهای کشاورزی
لحظه‌ها	امنیت ملی، امنیت غذایی	علوم جدید کشاورزی، تولید علوم و فناوری در کشاورزی، تولید محصولات باکیفیت و با کمیت، نانوفناوری در کشاورزی
ضدیت	تلاش برای وابستگی کشاورزی کشور (فشارهای اقتصادی و تحریم‌ها)	منافع برخی از فعالان اقتصادی، برخی تجار وابسته به غرب، واردکنندگان کالاها و محصولات کشاورزی خارجی مصرفی
چالش	ایجاد نارضایتی در مردم از طریق فشار تحریم‌ها بر امنیت غذایی کشور	ورود محصولات کشاورزی بی‌کیفیت خارجی در برابر تولید ملی کشور
از جا شدگی	موفقیت در زمینه کشاورزی کشورهای وابسته به غرب	تحریم‌ها و فشارهای خارجی در بخش تأمین امنیت غذایی
گفتمان رقیب	وابستگی تمام‌عیار بخش کشاورزی کشور	از بین بردن کشاورزی کشور و واردکننده محصولات کشاورزی مصرفی برای تأمین مایحتاج
استیلا	استیلا کامل	استیلا نسبتاً قوی

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

الف - نتیجه‌گیری:

با مرور اندیشه‌ها، آراء، نظرات و رهنمودهای حضرت امام خمینی (رحمت... علیه) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) توسط محقق، نتیجه احصاء شده حاکی از آن است که نگاه عالمانه حضرت امام خمینی (رحمت... علیه) به موضوع کشاورزی و مفاهیم مرتبط به این بخش را می‌توان در ده بخش کلی ترسیم نمود: احترام به کشاورز و بخش کشاورزی، اصل خودکفایی و قبح وابستگی در بخش کشاورزی، تشویق به اشتغال و تقدّم کار در بخش کشاورزی، تولید باکیفیت و صادرات محصولات، ضرورت احیاء و نجات کشاورزی، اهمیت کشاورزی ایران، اهتمام دولت و مردم به

امر کشاورزی، توجه به بخش کشاورزی به‌عنوان یک تکلیف و عبادت، توجه به امنیت غذایی و امنیت ملی کشور، توجه به عدم تسلط دشمن بر کشور از طریق کشاورزی و وابستگی غذایی.

حضرت امام (رحمت... علیه) مجموعاً ۶۰۲ مرتبه در فرمایشاتشان از عبارت کشاورزی و عبارات مشابه و مرتبط با آن استفاده نموده‌اند که حاکی از اهمیت بی‌اندازه مقوله کشاورزی در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران است. امام خمینی خودکفایی و استقلال اقتصادی را که توأم با رشد بی‌رویه یک بخش اقتصادی و انزوای سایر بخش‌های اقتصادی به‌ویژه بخش کشاورزی، توأم با مصرف‌گرایی شدید باشد به‌عنوان یک فرآیند رشد پایدار نمی‌پذیرند و در بیانات و اندیشه‌های خود به طور مکرر استقلال اقتصادی را مستلزم رشد موزون و توجه جدی به بخش کشاورزی معرفی می‌کنند. ایشان لزوم حرکت به سمت استقلال اقتصادی و دستیابی به خودکفایی را به‌عنوان ضرورتی حیاتی برای جامعه اسلامی مورد تأکید قرار داده است. از مهم‌ترین دیدگاه‌های حضرت امام (رحمت... علیه)، توجه به افزایش تولید در حوزه کشاورزی بوده است که به‌کرات در فرمایشات ایشان به چشم می‌خورد. از نظر ایشان شرط استقلال کشور و عدم وابستگی به امریکا را در تولید فراوان و صادرات محصولات کشاورزی است. ایشان می‌فرمایند. حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) نیز در راستای رویکرد دیدگاه‌های حضرت امام (رحمت... علیه)، به کشاورزی نگاهی عمیق و همه‌جانبه دارند و توجه ویژه به کشاورزی را به‌عنوان یکی از ارکان سازندگی کشور اسلامی می‌دانند. موضوع کشاورزی همواره یکی از دغدغه‌های اصلی امام خمینی (رحمت... علیه) در مسائل اقتصادی بوده است به‌طوری‌که همواره ایشان بارها کشاورزی را دارای اولویت و ضامن استقلال کشور دانسته‌اند. خودباوری در نگاه اقتصادی امام خمینی (رحمت... علیه) نقشی برجسته دارد و ایشان همواره فعالان اقتصادی را به خودباوری در بخش کشاورزی تشویق می‌کرده‌اند. در ادامه رویکرد نگاه ولایت‌فقیه به بخش کشاورزی، حضرت آیت... امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) با تأکید بر اهمیت این بخش، وظیفه خطیر مسئولین را در قبال این بخش به آن‌ها خاطرنشان کرده و بارها، بارها توجه ویژه به این بخش را خواستار شده‌اند. ایشان، اهتمام و ممارست به بخش کشاورزی را یکی از ارکان اصلی و مهم تولید ثروت در کشور دانسته‌اند. تحلیل آثار و فرمایشات حضرت امام (رحمت... علیه) و حضرت آیت... امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و داده شماری و تعداد تأکیدها و تکرارها در اشاره به اداره امور کشاورزی و تعبیر نزدیک به آن نتیجه می‌دهد که ایشان، مجموعاً ۱۴ عامل را به شرح جدول (۲) برای اداره امور در کشاورزی مؤثر می‌دانند. در پایان تحلیل محتوای آثار و

فرمایشات حضرت امام (رحمت... علیه) و حضرت آیت ا... امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، اکنون وقت آن است که پاسخ سؤال اصلی این تحقیق را نیز ارائه کنیم: تحلیل دیدگاه حضرت امام خمینی (رحمت... علیه) و امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در اداره امور کشاورزی کشور چیست؟

در گفتمان حضرت امام خمینی (رحمت... علیه)، حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و قانون اساسی جمهوری اسلامی، نکته محوری و هویت‌بخش (دال مرکزی)، به ترتیب عبارت‌اند از: خودتوانمندی، اهتمام به خودکفایی، تأکید برافزایش تولیدات کشاورزی. گفتمان ولایت فقیه و قانون اساسی هریک واجد عناصر، چالش و گفتمان رقیب هم هستند که هریک به تفصیل در جدول ۱ ارائه شده است. با روشن شدن ضدیت‌ها و چالش‌های مقابل گفتمان ولایت فقیه در حوزه اداره امور کشاورزی و گفتمان‌های رقیب آن‌ها، به سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران ارشد کشور برای تسهیل در استیلا و اثربخشی این گفتمان توصیه می‌شود.

ب- پیشنهادها:

با اجرای پیشنهادهای زیر ضدیت‌ها و چالش‌های مقابل تسلط و تحقق آن را می‌توان از میان بردارند:

۱- مهم‌ترین و بنیادین‌ترین پیشنهاد به سیاست‌گذاران نظام در بخش اداره امور کشاورزی، اداره امور کشاورزی کشور مبتنی بر بهره‌مندی از فرمان‌ها، دکترین؛ سیاست و هدف‌گذاری بنیادین فکری حضرت امام (رحمت... علیه) و مقام عظمای ولایت حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) انجام پذیرد. علاوه بر این، با استفاده از نتایج حاصل گشته از این پژوهش می‌توان، دورنمای تصویب و اجرای خط‌مشی‌های فراوان و سیاست‌های اجرایی واحدی را به سیاست‌گذاران و تصمیم‌سازان در جمهوری اسلامی ایران، در مورد ارتقای معیشت روستایان و بهبود فرآیند اداره امور کشاورزی نشان داده و پیشنهادها لازمه را در این مسیر ارائه کرد.

۲- در سیاست‌گذاری در حوزه اداره امور کشاورزی، احیای این حوزه و حفظ منابع پایه در بخش کشاورزی از اهمیت ویژه‌ای برای نظام مقدس جمهوری اسلامی برخوردار است که این نظریه بر اساس رهنمودهای ولایت فقیه و بهره‌مندی از خبرگان این پژوهش احصاء شده و می‌بایست بدان اهتمام ویژه داشت.

- ۳- اصل خودکفایی باید بر مبنای دکترین حاکم بر بخش کشاورزی محور همه سیاست‌های کلان اقتصادی نظام، علمی و حتی سیاسی، فرهنگی و اجتماعی و مدیریتی کشور ب قرار گیرد تا بتوان با این راهبرد به امنیت غذایی و به تبع آن به امنیت ملی رسید.
- ۴- دکترین راهبردی حاکم بر بخش کشاورزی کشور همان عبارت گوهر بار حضرت امام خمینی (رحمت ا... علیه) می باشد که می فرماید: "ایران کشوری است که باید کشاورزی اش اساس همه کارها باشد" و مسئولین نظام جمهوری اسلامی می بایست، تمام فعالیت هایشان و جهت گیری هایشان در سطح کلان کشوری چه در بحث تصمیم سازی ها و چه در تصمیم گیری ها و حتی عملیاتی نمودن آن ها دارای رویکرد الزام آور داشته باشند و از آن کوتاه نیایند.

فهرست منابع:**– "قرآن کریم"**

– امام خمینی (رحمت... علیه) (۱۳۸۲)، "صحیفه نور"، ج ۱۶، چاپ سوم، بنیاد نشر و حفظ آثار حضرت امام (رحمت... علیه)

– امام خمینی (رحمت... علیه)، "مجموعه بیانات"، قابل دسترسی: WWW.imam.khomeini.ir

– امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، "مجموعه بیانات"، قابل دسترسی در: WWW.Khamenei.ir

– آصف جوادی، محمد (۱۳۹۰)، "روش تحلیل گفتمان"، فصلنامه زمزم معارف، مجمع آموزش عالی فقه، قم، سال هشتم، شماره ۳۰

– "آیین‌نامه اجرایی گسترش کشاورزی در قطب‌های کشاورزی" (۱۳۵۵)، ماده ۱

– بشیر، حسن (۱۳۸۵)، "تحلیل گفتمان در بچه‌ای بری کشف ناگفته‌ها"، تهران، دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام)، چاپ چهارم

– جولایی، رامتین (۱۳۸۳)، "مدیریت الگوی کشت محصولات زراعی سه شهرستان مرکزی استان فارس در یک مدل چندقطه‌ای"، رساله دکتری، دانشگاه تربیت مدرس

– حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۸)، "مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی"، تهران، انتشارات سمت

– حقوقی اصفهانی، مرتضی (۱۳۷۲)، "مدل بهینه‌سازی الگوهای تولید کشاورزی استان خوزستان ارائه‌شده به مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی- وزارت کشاورزی در خلال مطالعات سنتز کشاورزی خوزستان"

– خلیلی شورینی، سیاوش (۱۳۸۶)، "روش‌های تحقیق در علوم انسانی"، تهران، انتشارات یادواره کتاب

– دانایی فرد، حسن (۱۳۹۰)، "سیاست‌گذاری عمومی"، جزوه درسی دانشگاه عالی دفاع ملی

– دانایی فرد، حسن؛ الوانی، سید مهدی و آذر، عادل (۱۳۸۳)، "روش‌شناسی پژوهش کیفی در مدیریت: رویکردی جامع"، تهران، انتشارات صفار

– دانایی فرد، حسن (۱۳۸۴)، "تئوری پردازی با استفاده از رویکرد استقرایی: استراتژی مفهوم‌سازی تئوری بنیادی"، دو ماهنامه دانشور رفتار، سال دوازدهم، تیرماه، شماره ۱۱

– دیوید. فرد آر (۱۳۹۰)، "مدیریت استراتژیک"، ترجمه علی پارسائیان و سید محمد اعرابی، چاپ دوم، دفتر نشر پژوهش‌های فرهنگی

- شجری، شاهرخ و ذوقی پور، آمنه (۱۳۸۷)، "الگوی کشت و مزیت نسبی محصولات کشاورزی با استفاده از تحلیل (SWOT) در ایران"، اولین همایش و هم‌اندیشی الگوی کشت محصولات زراعی و باغی کشور، وزارت جهاد کشاورزی، معاونت امور تولیدات گیاهی
- طباطبایی، سید حسن (۱۳۷۲)، "نگاهی کلی به مسائل نظام‌های بهره‌برداری کشاورزی در چند کشور نمونه، تهران"، انتشارات صندوق مطالعاتی نظام‌های بهره‌برداری ایران
- علیزاده، علی (۱۳۸۲)، "حمله‌های بیولوژیک علیه محصولات کشاورزی چالشی فرا روی حفظ نباتات"، وزارت جهاد کشاورزی، تهران، انتشارات سازمان حفظ نباتات کشور
- علیزاده، علی (۱۳۸۲)، "حمله‌های بیولوژیک علیه محصولات کشاورزی چالشی فرار وی حفظ نباتات"، وزارت جهاد کشاورزی، تهران، انتشارات سازمان حفظ نباتات کشور
- غفاریان، وفا (۱۳۸۲)، "توسعه مدیران اجرایی، فرصت‌ها و رویکردها"، مجموعه مقالات اولین اجلاس توسعه منابع انسانی
- "قانون تشکیل وزارت جهاد کشاورزی ماده ۱" (۱۳۸۷)، آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۱
- کاظمی، حسن (۱۳۹۰)، "پیاده‌سازی راهبردهای ملی، الزامات و ظرفیت‌ها"، انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی
- منوچهری، عباس (۱۳۸۷)، "رهیافت و روش در علوم سیاسی"، تهران، انتشارات سمت، چاپ دوم
- وزارت کشاورزی و عمران روستایی (۱۳۴۰)، "قانون اصلاحی قانون اصلاحات ارضی"